



חומר למחשבה

בין התבדלות לניתוק מן הכלל

מתוך "ליקוטי שמואל"

מלקט ועורך: ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

הגיליון מופיע באתר 'לדעת' וכן ניתן לקבלו לאימייל מדי שבוע על ידי שליחת בקשה. eisikovits1@gmail.com,

058-4852-443

אודה לכם אם תעבירו את העלון לאנשיכם או כתובות של נציג עלון. אשמח לקבל הערות מחכימות ובל"נ אשתדל להתייחס אליהם. גם רשות להדפיס / לחלק / להעתיק / לשמור. - בשעת הצורך הרשות נתונה לאמור מהדברים שבעלון אף שלא בשם יביא גאולה לעולם. כמו כן יש אפשרות. אומרם. אבל הבא להדפיס וידפיס בשם אומרו לקבל כל עלון בכל שפה כמעט שתרצו בתרגום של ווארד .

החיבור הראשון הופיע במסגרת

'מפעל ליקוטי שמואל'

"זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו"

בשעה טובה ומוצלחת, בסייעתא דשמיא, רואה אור ספר חדש ומפעים

ליקוטי שמואל – חומש בראשית

לאחר שנים של עיון, איסוף, ליקוט ועריכה, יוצא לאור ספר ייחודי המאגד – סוף מעשה במחשבה תחילה את מיטב הקטעים, המאמרים, הסיפורים והמשלים שהופיעו בעלוני פרשת השבוע בשנים האחרונות. דברי חן ושכל טוב, שנבחרו בקפידה וערוכים בטוב טעם, כדי להחיות את הלב ולהאיר את השולחן

- מתוכן הפרקים: רעיונות מאירי עיניים לפרשיות השבוע • משלים מעוררי מחשבה • סיפורים נוגעים ללב • פנינים להעשרה ולהעברה בשולחן שבת

מתאים ללימוד אישי, למסירת דבר תורה ולשיחה משפחתית

ערוך ומוגש בעמל רב על ידי הרה"ג שמואל אייזיקוביץ שליט"א

כעת למכירה במחיר שווה לכל נפש – כרך ראשון על חומש בראשית

להזמנה

<https://dash.bookpod.co.il/product/2231>

פתוח-סגור-פתוח – בין התבדלות לניתוק מן הכלל

ורדית רוזנבלום טו"ר ועו"ד, מייסדת ומנהלת "מדרשת אותות"

ההתבדלות שמרה על החברה החרדית ובנתה את זהותה, אך כשהיא הופכת לניתוק היא פוגעת באחריות כלפי הכלל. עלינו להישאר מובדלים, אך קשורים; נפרדים, אך מאוגדים.

לפני שנים רבות נפגעתי בתאונת דרכים. התאונה הותירה אותי בבית החולים למשך שבועיים, שבהם הייתי סיעודית לחלוטין. מי שמכיר אותי היום יודע כי ברוך ה' צלקותיו של אותו אירוע כבר מזמן מאחוריי; אך באותם ימים, לאחר שבועיים שבהם לא יכולתי לבצע בכוחות עצמי אפילו פעולות בסיסיות, תהיתי אם אצליח אי פעם להשתקם.

השבר בירך, הזבנג בראש, הילדים שנאלצנו לפזר, והשנה המאתגרת שעברה עלינו כמשפחה – כל אלה איימו על כוחותיי הנפשיים, המסו את זיכרוני וערערו את תחושת המסוגלות שלי. התקשיתי להאמין שאשוב לחיים של תפקוד מלא. לצד החרדה וחוסר האמון בעצמי וביכולותיי, תהיתי אם אמנם יגיע יום שבו בנייתי לא רק ישמחו שהצלחתי לשבת על כורסה במשך שעותיים, אלא יתגאו בכך שפרסמתי מאמר, הנחיתי פאנל או מסרתי הרצאה. כל אלה נראו אז רחוקים ובלתי מושגים כל כך, שפחדתי אפילו לרצות בהם.

למזלי הרב, בעלי השכיל להבין לא רק את הקושי להשתחרר מכבלי ההסתגרות שנכפתה עליי, אלא גם את הקושי "לרצות לרצות": לרצות שיהיה בי שוב רצון להשתחרר ולעמוד על רגליי, תרתי משמע. הוא הודיע לי ששכר עבורי משרד, ושממחר אני יוצאת לעבודה. וכך, כעבור שנה, צעדתי לעבודה – הרבה מתוך כפייה, ומעט מתוך ניצני רצון שהחלו להנץ בי – כשאני מדדה על קב. יצאתי שוב אל העולם.

החוויה הזאת מלווה אותי בכל פעם שאני חושבת על החברה שלנו ועל ערך ההתבדלות, שאותו אימצנו מבחירה בדורות הקודמים, וכיום אנו מתקשים לעיתים להיפרד מצורתו הישנה. ההתבדלות הייתה מנגנון חיוני להגנת הזהות החרדית ולבנייתה. היא שמרה עלינו, חיזקה אותנו והביאה אותנו עד הלום. אלא שכל מנגנון שנועד להגן על זהות עלול, כאשר הוא מצליח מאוד ונמשך זמן רב, להפוך ממקור של חוסן לחסם בפני תנועה וצמיחה.

כמה מן ההתבדלות שלנו נובע כיום מחשש אמיתי לזהותנו התורנית ולאתגרים שעמם נידרש להתמודד אם נסיר מעט מחומותינו, וכמה ממנו הוא כבר תוצר של חיי התכנסות, שהחלישו עם הזמן את ביטחוננו ביכולתנו להתמודד עם העולם הגדול?

האם אנו חוששים לצאת מתיבת נח רק מפני הסכנות הרוחניות הרוחשות בחוץ, או שמא לאחר שנים של שהייה בתיבה כבר איננו בטוחים שאנו יודעים לשחות? אולי איננו מאמינים עוד ביכולתנו להתמודד עם הגלים, ולפיכך איננו רוצים אפילו לקפוץ למים.

הביטוי הקיצוני לחשש הזה נישא בפיהם של מי שלקחו את ערך ההתבדלות עד לקצה והכריזו: "נמות ולא נתגייס". בעיניי, רק מי שלא חש מעולם את טעמה של חרדת מוות – וברוך ה' שכך – מסוגל להוציא סיסמה כזאת מדל שפתיו, ולשכוח את דברי חז"ל שברית כרותה לשפתיים. אך מעבר לחומרת הדברים, היא חושפת משהו עמוק: בחירה מודעת, ותמוהה, במסלול חד-כיווני שאין ממנו חזרה – המוות – על פני התמודדות קשה ומסוכנת, אך כזאת שיש בה גם אפשרות לתיקון ולשיבה.

המחשבה הזאת מחזירה אותי לאותם ימים של פחד וחולשה. גם בעיניי, לרגעים, נראתה ההתמודדות עם אתגרי העולם, כ'סוף העולם'. לא מפני שהעולם באמת הסתיים, אלא מפני שאיבדתי את האמון ביכולתי לפגוש אותו.

ההתבדלות כבחירה

דיו רב נשפך וקולמוסים רבים נשתברו, גם באתר זה, על סוגיית ההתבדלות ועל הדרישה המופנית כלפינו – שלא לומר תחינתה של החברה הישראלית – לבוא ולהושיט יד לנוכח אתגרי המלחמה, ולהתייצב למשמר משפחותינו, עמנו וגבולותינו.

למי שאולי שכח, אותה התבדלות תבעה מאיתנו בעבר חיים של התנזרות, הסתפקות במועט ואף ויתור על פינוקים שכשרותם הרוחנית מפקפקת. היא גם שהעניקה לנו גאוות יחידה ותחושת השתייכות לסיירת עילית, המבכרת טרקלין על פני פרוזדור, ומעדיפה חיי נצח על פני נוחותו ומתיקותו של ה"עוילם הזה."

חומות שקופות, שדרכן ראינו ונראינו, הקיפו אותנו תודעתית. הן נתנו לנו חוסן ללבוש שכבות נוספות בקיץ, לוותר על בילויים במרחבים שאינם על טהרת הנקיות והצניעות, לצנזר מראות וספרים, להינשא בגיל צעיר, ולגדל ילדים בשעה שצעירים בני גילנו חיפשו את עצמם מעבר לים.

ההתבדלות דרשה מאיתנו מחיר. דווקא משום כך היא גם העניקה משמעות, זהות ותחושת שליחות.

אך מה קורה כאשר אותה התבדלות לובשת פנים חדשות בנסיבות החיים המשתנות, עד שכיום, יותר משהיא דורשת מאיתנו להקריב, היא דורשת מן האחר להקריב למעננו?

אגדה יהודית מספרת על רבי משה לייב מסאסוב שנשאל מדוע ברא הקב"ה את האפשרות של חוסר אמונה. מדוע שתתקיים בכלל אופציה מגונה כל כך? מדוע שלא יגיב כל יהודי לנסיבות חייו מתוך אמונה שלמה שה' הוא המנווט אותו בדרכו, ושהכול מאיתו יתברך?

השיב רבי משה לייב: לחוסר האמונה יש תפקיד. כאשר עני דופק על דלתך ומבקש צדקה, אל תטיף לו מוסר ואל תאמר לו "ה' יעזור". אל תהיה באותו רגע מגדולי המאמינים, אלא עזור לו כאילו אין איש בעולם שיוכל להושיעו מלבדך.

זהו סיפור מכוון. הוא מלמד שגם אם אנו יודעים שרק הקב"ה נותן לנו כוח לעשות חיל, כאשר הזולת דופק על דלתנו ומבקש את עזרתנו, אסור לנו להטיל את האחריות על יושב מרומים. עלינו לראות את עצמנו כשליחיו הבלעדיים.

והנה, זה שנים נוקשת על דלתה של הקהילה החרדית החברה הישראלית כולה – וביתר שאת החברה הדתית-לאומית, המוסרת את נפש מיטב בניה בשדה הקרב – ומתחננת: הושיטו לנו יד. אנו כורעים תחת הנטל.

האם אין זה בדיוק הרגע שבו עלינו להימנע מלענות במילות אמונה? כיצד אנו אומרים "תורה מגנא ומצלא", "ה' יעזור", או "אם גם אתם תלמדו תורה לא תהיינה מלחמות", בשעה שזהו בדיוק המצב שבו תפקידינו לנהוג כ"חסרי אמונה"? לעזור כאילו רק אנו יכולים לעזור?

אמונה אינה יכולה לשמש תחליף להתנערות מתפקיד, כאשר מי שנושא בקושי וישלים את מחיר אמונתו, הוא העני בפתח הדלת. במקרה כזה, דווקא האמונה מחייבת את האדם לומר: הקב"ה שלח אותי לכאן, ולכן האחריות מונחת עכשיו לפתחי.

התבדלות או ניתוק

בניגוד לרבים, אינני חושבת שאנו חסרי רגישות, כפויי טובה, חסרי אחריות או מעמידי פנים – מחקו את המיותר. אנו חברה ככל החברות וקהילה ככל הקהילות. יש לנו מעלות רבות, וגם חסרונות פה ושם.

אם כן, מה מונע מאיתנו כקהילה לקום ולומר: הננו? "האחיכם יבאו למלחמה ואתם תישבו פה?" מדוע אנו שולפים את מילות האמונה דווקא בסיטואציה שבה אנו נדרשים לפעול כאילו אין הדבר תלוי אלא בנו?

את התשובה אני מוצאת בחיסון ההתבדלות שהוחדר לוורידנו ובחינוכנו. הוא שאפשר לקהילתנו לבנות את זהותה, לשגשג ולהצליח. הוא שהביאנו עד הלום.

השאלה הגדולה העומדת לפתחנו אינה אם ההתבדלות הייתה נכונה. היא הייתה נכונה ואף הכרחית. השאלות שעלינו לשאול כיום הן, האם נכון, והאם אפשרי, להנחיל אותה, ככתבה וכלשונה ובאותה מתכונת ממש, גם לדור הבא.

מלבד הטכנולוגיה, שאבותינו לא שיערו את כוחה והיא ממוטטת ממילא חלק ניכר מן החומות הגלויות והסמויות שאנו מציבים בפני הדור הצעיר, קשה כיום להנחיל לילדינו את ההתבדלות

כערך שאנו עצמנו נדרשים להקריב למענו. גידולה של הקהילה החרדית והרחבת גבולותיה הביאו לכך שכמעט כל מנעמי העולם הזה עטו על עצמם זהות חרדית ונכנסו פנימה.

יש קולנוע חרדי, אקדמיה חרדית, מלונות חרדיים ואתרי נופש המוכשרים לשהותם של אדמו"רים, חסידים, ראשי ערים ונכבדי קהילה, לצד עמך ישראל החרדי הפשוט. בסופרמרקט שבעירי אינני נדרשת כמעט לבדוק תוויות כשרות. כל המוצרים מעוטרים בהכשר מהודר, פלומבה על גבי פלומבה ודקדוק על גבי דקדוק. נשים חרדיות עובדות כמעט בכל מקום, לעיתים בקבוצות, ונהנות משפע כלכלי, מכשרות מהדרין ומהנאות פנאי שעברו "גיור כהלכה".

אם כך, היכן באים כיום לידי ביטוי ההקרבה והמאמץ למען בידולנו? האם נשלוף אותם רק כאשר הם מגיעים כדרישה המופנית כלפינו, כאשר אחינו מתדפק בשער ומשווע לעזרתנו?

התבדלות שאינה תובעת מאיתנו מחיר אישי, אך מחייבת את האחר לשאת בעול במקומנו, האם עוד ניתן לכנותה התבדלות, או שמא הפכה היא לניתוק.

כאשר מתבדלים מן המתבדלים

אחד התהליכים החברתיים שעברו על החברה החרדית – ולא רק עליה – הוא התכנסות בשכונות ובערים הומוגניות, שבהן ניתן לקיים חיים חרדיים על טהרת הקודש.

אני ובני דורי גדלנו בערים מעורבות. קיימנו יחסים של חסד ועזרה הדדית עם שכנינו החילוניים, אך ידענו היטב להיבדל מהם תודעתית ורוחנית. ההיכרות והסימפטיה האישית שחשנו כאשר סייענו לשכנה לעלות במדרגות עם הסלים, או כששיתפתי שכנה מוגבלת בגפיה במשחק תופסת עם ילדי הבניין, לא מנעו מאיתנו להבין שלא כצורנו צורם, ושאורחות חייהם אינם אורחות חיינו.

מאז חלפו מים רבים בנהר. אנו זוכים לגדל את ילדינו במרחבים חרדיים המגינים עליהם מפני מפגש תכוף עם אורחות חיים זרים. אך כיצד מנחילים את ערך ההתבדלות כאשר השכן שלצדי אינו חילוני אלא חרדי כמוני, ורק משתייך לזרם אחר? כאשר ממטפחתה של השכנה מציצה שיערה סוררת, או כאשר הכיפה של השכן אינה בדיוק בטקסטורה או בגודל התואמים את אמות

המידה שלי? כיצד נחנך להתבדלות כאשר סוכתו של השכן אינה בנויה לפי הידורי סוכתי, או כאשר העירוב שעליו הוא סומך אינו עומד בסטנדרטים המחמירים שלי?

לדור השני והשלישי, שנולד על פסגת ההר הרוחני, ומיום היוולדו מכיר בעיקר את עירו החרדית, כמעט לא נותר ממי להתבדל. לכן הוא עלול לפתח איסטיסיות דתית: רגישות הולכת וגוברת להבדלים זעירים בתוך החברה פנימה.

במצב כזה, אנו חשים שכבר אין לנו "רשות" לומר שלום לשכן, משום שיש צורך לחדד את ההבדל בין החינוך שהוא מקבל בביתו, לבין כל אורח חיים חרדי אחר שאינו זהה לחממה הרוחנית המדויקת שבתוכה בחרנו לגדל את ילדינו.

אם התיאור הזה מזכיר את תלמידי רבי עקיבא, הרי שלא טעיתם.

רבי עקיבא, בעל-התשובה שגילה את התורה בגיל ארבעים, ידע היטב מה מבדיל בין עולם התורה לבין העולם שמחוץ לו. תלמידיו, לעומת זאת, גדלו בעולם שכולו תורה. ייתכן שדווקא משום כך התחדדו בעיניהם ההבדלים שבין תלמיד חכם אחד למשנהו. לא נותר להם לבטא את דקות הבחנתם הרוחנית אלא ביחסם אל מי שהיה כמותם ממש – אך נהג מעט אחרת.

"שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא... וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה".

לולא דמסתפינא, לא הייתי מעזה להציע הסבר לדברים שרק האמוראים, בלשון הזהב של הגמרא, יכלו להעלות על הכתב. אך קשה שלא לשמוע בהם אזהרה: כאשר ההתבדלות מאבדת את מושאה החיצוני, היא עלולה להפנות את כוחה פנימה. כאשר אין עוד חילוני להיבדל ממנו, מתבדלים מן החרדי הדומה לי.

אנו רואים את התוצאות המכאיבות בסרטוני ווטסאפ מבישים המתעדים את מלחמות היהודים – כלומר, החרדים – גם בשכונותינו שלנו: בין חסידי גור מסוג אחד לחסידי גור מסוג אחר; בין חרדים ליטאים לחרדים ספרדים; בין חרדים שמרנים לחרדים מודרניים.

שריר ההתבדלות, שנועד לשמור על זהותנו, הפך ל'כוח הזרוע'.

מה ה' א-לוקינו רוצה מאיתנו?

שינוי העתים מלביש אפוא את ההתבדלות באדרת חדשה. אם נרצה ואם לאו, היא אינה נראית עוד כפי שנראתה בעבר.

הבנו כי שריר ההתבדלות, שהפעלנו בנסיבות הכרחיות של בניית זהותנו, עלול להפוך עם הזמן לחסם פנימי, רגשי ותודעתי. הוא מקשה עלינו לצאת ולהתמודד עם אתגרי העולם. גם כאשר אנו מבינים בשכל שנדרש שינוי, אנו מ-פ-ח-ד-י-ם.

לא קל לצאת לעולם לאחר שנה של התכנסות בעקבות משבר רפואי קשה. ובאותה מידה, לא קל לעזוב את ארבע אמותיו של בית המדרש ולהיכנס לעולם העבודה כאשר אילוצי המציאות והפרנסה כופים זאת עלינו. מי שלא הורגל בהתמודדות עם העולם שבחוץ, יראה בכל יציאה סכנה, גם כאשר היא נעשית מתוך נאמנות מלאה לעולם התורה.

הבדל נוסף שיש לתת עליו את הדעת הוא שבעוד אנו התבדלנו מחילוניים, ילדינו מתבדלים מחרדים. בכך הם נתונים לסכנת איסטינסיות דתית ולרגישות קטנונית ל"חטאי הזולת", עד כדי צורך להעצימם בזכוכית מגדלת כדי להצדיק את עצם קיומה של ההתבדלות. התהליך הזה אינו מיטיב עם חינוך לעין טובה, ללימוד זכות ולכיבוד האחר — ערכים יקרים לנו מאוד כעובדי ה'.

והבדל אחרון, אך ראשון בחשיבותו: בעוד ההתבדלות של הדורות הקודמים דרשה מהם להקריב מעצמם, אנו עלולים לחנך את ילדינו להתבדל על חשבון האחר. ילדינו לומדים לעצום את עיניהם מראות בצרת אחיהם, ולדרוש ממנו להקריב למען התבדלותם שלהם.

מה, אם כן, א-לוקים רוצה מאיתנו בעת הזאת?

את התשובה לכך מצאתי בדברי הגמרא במסכת סוכה, פרק לולב הגזול (לב, א), על הביטוי "כפות תמרים":

רבי יהודה אומר. תניא, רבי יהודה אומר משום רבי טרפון:

"כפות תמרים" — כפות, אם הנה פרויד יכפתנו.

אמר ליה רבינא לרב אשי:

ממאי דהאי "כפות תמרים" דלולבא הוא?

אימא חרותא?

בעינא כפות וליכא.

ואימא אופתא?

"כפות" — מפלל דאיכא פרוז, והאי כפות ועומד לעולם.

ואימא כופרא?

אמר אביי: "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום" כתיב.

רבי יהודה דורש את המילה "כפות" מלשון כפיתה ואיגוד: אם היה הלולב פרוז, יכפתנו. הגמרא בוחנת חלקים שונים של עץ התמר ושואלת איזה מהם מתאים למצווה. היא שוללת ענף קשה, שאי אפשר לאוגדו; היא שוללת גזע חלק, שהוא כמו כפות ועומד ממילא ואינו זקוק לאיגוד כלל; והיא מגיעה אל הלולב, שעליו פרודים, אך ניתן לכופתם, ולשוב ולאוגדם.

רש"י מסביר כי לשון "כפות" נופלת דווקא על הלולב. במהדורת שוטנשטיין נוסח הדבר בפשטות: "צריך דבר שיש בו פירוד ואיגוד."

כמה חכמה א-לוקית טמונה במילים הללו.

לא דבר שהוא מפורד לעולם ולא יכול להיאגד, ולא דבר שהוא כפות ועומד לעולם, ולפיכך גם לא זקוק לאיגוד. דווקא דבר שיש בו תנועה: מצד עצמו הוא מסוגל להיפתח ולהיפרד, אך גם לשוב ולהיאגד. פירוד ואיגוד. ריחוק וקרבה. פתיחה וסגירה.

מנגנון דומה מוכר לנו גם מהלכות טהרת המשפחה, הדורשות תנועה של קרבה וריחוק: "רבי מאיר אומר: מפני מה אמרה תורה נידה לשבעה? מפני שרגיל בה וקץ בה. אמרה תורה: תהא טמאה שבעה ימים, כדי שתהא חביבה על בעלה כשעת כניסתה לחופה."

התורה אינה מציבה את הקרבה לבדה כאידיאל, ואף לא את הריחוק לבדו. היא מלמדת את האדם לחיות בתנועה שביניהם.

התבדלות ארוכה ומתמשכת ללא כל הפוגה, ללא פתיחת צוהר, עשויה להידמות בעינינו כמצב אידיאלי של פרישות מן העולם הזה. והנה, דווקא על האפשרות הזאת אומרת הגמרא שאין לבחור בה, ואין לקחת דבר שהוא "כפות ועומד לעולם", ענף שאינו נמצא באינטרקציה עם מה שסביבו.

למרות הפיתוי הרוחני שבהתכנסות מתמדת, היא טומנת בחובה סכנות. בראשן עומדת הסכנה לאבד את היכולת להבין את הזולת ואת המציאות שבתוכה אנו חיים. קשה לשמוע צעירים בני תורה מטיחים "דברי מוסר" משפילים בפני יהודי אחר, בפני רב אחר או בפני חייל, מבלי לשאול כיצד הפכה קנאות לתורה לניתוק מדרכיה, ש"דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום."

אני מתקשה להסביר זאת אלא כתוצאה של סגירות על גבי סגירות, והתבדלות על גבי התבדלות, שכבר איבדה את הקשר עם נקודת המוצא החרדית עצמה.

עלינו לאמץ מחדש את התנועה היהודית של רצוא ושוב: קרבה וריחוק, פתיחה וסגירה, פירוד ואיגוד.

מיעוט שאסור לו להיעלם

בארבעים ושמונה דרכים נקנית התורה, אומרים לנו חכמינו בפרק קניין תורה. בין הדרכים הם מונים מיעוט סחורה, מיעוט דרך ארץ, מיעוט תענוג, מיעוט שינה, מיעוט שיחה ומיעוט שחוק.

בדרך כלל אנו מבינים את כל ה"מיעוטים" הללו כדברים הכרחיים לקיום האדם, שיש לצמצם בהם ככל האפשר כדי לזכות בכתר תורה. אולם בשם הגאון מווילנה מובא כי אין הכוונה רק לצמצם אותם, אלא גם להכיר בכך שמיעוט ראוי מהם נדרש מלכתחילה. לא לבטלם לחלוטין, אלא להעמידם במקומם.

מיעוט שיחה עשוי להיות צורך זמני אך הכרחי לאורור רעיונות ולליבון אמיתה של תורה. מיעוט תענוג הוא לעיתים הטענה קצרת-מועד של כוחות הגוף והנפש, כדי לשוב ללימוד פורה. ומיעוט דרך ארץ – עיסוק בענייני העולם – עשוי להעניק לאדם נקודת מבט חיונית להבנת התורה, כך שתכתב עם החיים ותהפוך למקור של חוסן והכוונה.

גם כאן, הסוד הוא במידה ובתנועה. לא עולם שכולו חוץ, אך גם לא עולם שאין בו חלון. לא היפתחות חסרת גבול, אך גם לא סגירה שאינה יודעת להיפתח.

לשם כך נדרשת גישה של פירוד ואיגוד: לפתוח צוהר, ואז לשוב פנימה; לפתוח דלת, ואז לחזק מחדש את הבית. יציאה שאינה נטישה, ושיבה שאינה ניתוק.

"כל מקום שאתה מוצא שני כללות הסמוכים זה לזה – הטל פרט ביניהם ודונם בכלל ופרט וכלל", אומרת הגמרא במסכת חולין. אמנם מדובר בכלל פרשני שהתורה נדרשת בו. אך אפשר לשמוע בו גם משל לאותה תנועה: היפתחות אל הכלל, הצטמצמות אל הפרט, ואז היפתחות מחודשת אל הכלל. לא שני כללות הצמודים זה לזה ללא כל פרט ביניהם; לא סגירות על גבי סגירות; לא התבדלות הבאה מיד לאחר תקופה של התבדלות.

הטל פתיחות ביניהן. אחרת אנו עלולים לפספס, מבלי משים, את מסלולה של תורה.

תנועה יהודית של פתיחה וחתומה

גם התפתחותה של התורה שבעל-פה מאופיינת באותה תנועה.

התורה שבכתב ניתנה כשהיא חתומה ותחומה: "זאת התורה לא תהא מוחלפת". אך מיד מתחילה התורה שבעל-פה, על שבעים פניה, להרחיב, לפרש ולפתוח אותה. ההלכות והמחלוקות נאספות אל המשנה, עד שהמשנה נחתמת.

חתימת המשנה סוגרת תקופה אחת, אך פותחת את עולמה של הגמרא. שוב נערמים הדיונים, המחלוקות והפרשנויות, עד שגם הגמרא נחתמת. חתימתה פותחת את עולמם של הראשונים, שדבריהם נאספים במשך הדורות אל ספרי הפסיקה, ונחתמים בקודקס ההלכתי הידוע של

השולחן ערוך כשמפת הרמ"א פרושה מעליו. וכך, כל חתימה נוספת פותחת מרחב חדש של פרשנות, דילמות הלכתיות, והכרעה.

כל טקסט מקודש שנחתם ונסגר מתקדש בקדושת הדורות, אך דווקא משום כך הוא תובע מן הדור הבא לפרש ולשאול ולהגות מחדש במה שנעשה תורה כתובה עלי ספר.

יש כאן תנועה מתמדת של פתיחה וחתימה, התרחבות והצטמצמות, פירוד ואיגוד. התורה נשארת אותה תורה, אך היא אינה נשמרת באמצעות קיפאון. היא נשמרת באמצעות נאמנות שיש בה תנועה.

דווקא מי שמסרב להשתנות ולהיפתח כלל, ומוסיף סגירות על סגירותו ללא כל מהלך של פתיחה ביניהן, עלול לגלות שילדיו, החשים את הדופק היהודי המבקש תנועה, מרחיקים לכת ומסתפקים בנפנוף לשלום מרחוק לאורח חיים של מחויבות לתורה ולמצוות.

ציר הקיום היהודי תובע מאיתנו חיים נפרדים, אך לא חיים מנותקים. פירוד שיש בו אפשרות של איגוד. זהות מובחנת שלא מתנתקת מחללית-האם.

אחדות ללא אחידות

מצוות ארבעת המינים מסמלת עבורנו מקדמת דנא את הדרישה לאחדות שאינה מוחקת את השונות. להיות שונים ולהישאר שונים, אך כפולים ומאוגדים עם יתר גווני החברה, על מעלותיהם ועל חסרונותיהם.

כולנו גדלנו על המדרש הרואה באתרוג, בלולב, בהדס ובערבה ייצוג נאמן של הגוונים השונים בעם ישראל: מי שיש בהם תורה ומעשים טובים; מי שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים; מי שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה; ואף מי שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים.

הקב"ה אינו מבקש להפוך אותם למין אחד. הוא מבקש לאגוד אותם.

אפשר לומר שאנו מבקשים להיות כסלט פירות: ססגוני, רב־צבעים ורב־מרקמים – אך לא רסק פירות אחיד ואפרורי. האחדות אינה מחייבת אחידות, וההתבדלות אינה מחייבת ניתוק.

"צריך דבר שיש בו פירוד ואיגוד", כדבר הגמרא. את התנועה הזאת אפשר להבין לא רק כאיגוד בין חלקים שונים בחברה, אלא גם כשלבים שונים בחייה של אותה חברה.

כאשר "פירוד ואיגוד" מיתרגמים אל ציר הזמן, אנו מקבלים תקופה של הסתגרות שלאחריה נדרשת היפתחות; תקופה של הבדלות שלאחריה השתלבות מחודשת. לא ביטול ההתבדלות, אלא שינוי צורתה בהתאם למשימה המוטלת על הדור.

הרב נטע שילר, ראש ישיבת אור שמח, נשאל פעם אם הוא באמת מאמין שמוסדו ממשיך באופן זהה ומדויק את דרכו של אברהם אבינו. הוא השיב בחכמה אופיינית: אנו משתנים מספיק כדי להישאר אותו דבר^[1].

הבנתי את עומק דבריו כאשר שאלתי פעם בחורה חרדית העובדת בעבודה תובענית בהייטק: ומה עם "כל כבודה"? כיצד הדבר מתיישב עם עבודתך^[2]?

היא השיבה בפשטות: אפשר לצאת החוצה ולשמור על "כל כבודה". אני אמנם עובדת בחוץ, אך שומרת על תודעת "כל כבודה".

לקוראותינו הנכבדות, הצנועות ויראות ה', אין צורך להסביר כיצד אפשר לצאת אל העולם ובו בזמן לשמור על צניעות פנימית; כיצד אפשר לעסוק במקצועות שאימותינו לא עסקו בהם, ובכל זאת לשמור על לוז החינוך שקיבלנו מהן וממורותינו. להשתנות מספיק, ולהישאר אותו דבר.

זהו סוד הגמישות היהודית, שבאמצעותה שרדנו למעלה משלושת אלפים שנה. לא קיפאון מוחלט, ולא הטמעות בתוך הסביבה. לא ענף קשה שאינו מסוגל עוד להתכופף, ולא גזע חלק שאין בו כל אפשרות של פתיחה. אלא לולב: דבר שיש בו פירוד ואיגוד.

ההתבדלות שמרה עלינו. היא אפשרה לנו לבנות עולם של תורה, של משפחה, של קהילה ושל נאמנות. אין עלינו להתבייש בה, ובוודאי לא למחוק אותה. אך כעת מוטל עלינו לעלות לשלב הבא: ללמוד כיצד להיפתח מבלי להתפרק, כיצד לצאת מבלי לנטוש, כיצד לפגוש את הכלל מבלי לאבד את הפרט.

לרצות לרצות.

לרצות שוב להיות מובדלים – אך קשורים. נפרדים – אך מאוגדים. נאמנים לעצמנו – ובה בעת נושאים באחריות כלפי עצמנו.

להשתנות מספיק כדי להישאר אותו דבר.

[1] שמעתי מפרופ' בני בראון.

" [2] כל כבודה בת מלך פנימה" תהילים מה' יד, הגמרא בכמה מקומות מצטטת פסוק זה בהקשר של התכנסות הנשים בירכתי הבית.
